ISSN 1339-3189 5/2023

Mladá veda

Young Science

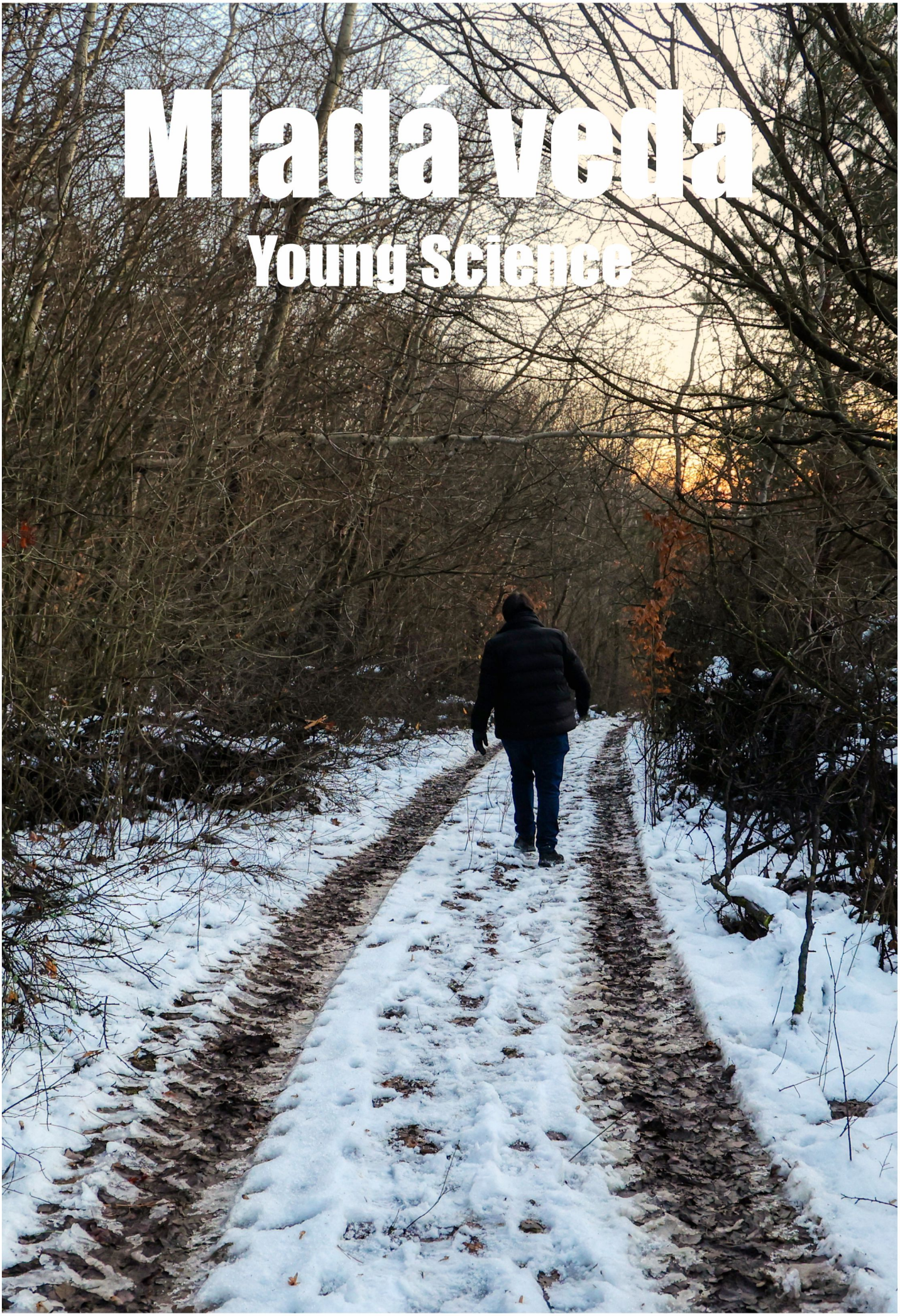

www.mladaveda.sk

Mladá veda
Young Science

MEDZINÁRODNÝ VEDECKÝ ČASOPIS MLADÁ VEDA / YOUNG SCIENCE

Číslo 5, ročník 11., vydané v decembri 2023
ISSN 1339-3189, EV 167/23/EPP
Kontakt: info@mladaveda.sk, tel.: +421 908 546 716, www.mladaveda.sk
Fotografia na obálke: Zimná prechádzka. © Branislav A. Švorc, foto.branisko.at

REDAKČNÁ RADA
doc. Ing. Peter Adamišin, PhD. (Katedra environmentálneho manažmentu, Prešovská univerzita, Prešov)
doc. Dr. Pavel Chromý, PhD. (Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Univerzita Karlova, Praha)
Mgr. Jakub Köry, PhD. (School of Mathematics & Statistics, University of Glasgow, Glasgow)
prof. Dr. Paul Robert Magocsi (Chair of Ukrainian Studies, University of Toronto; Royal Society of Canada)
Ing. Lucia Mikušová, PhD. (Ústav biochémie, výživy a ochrany zdravia, Slovenská technická univerzita, Bratislava)
doc. Ing. Peter Skok, CSc. (Ekomos s. r. o., Prešov)
prof. Ing. Róbert Štefko, Ph.D. (Katedra marketingu a medzinárodného obchodu, Prešovská univerzita, Prešov)
prof. PhDr. Peter Švorc, CSc., predseda (Inštitút histórie, Prešovská univerzita, Prešov)
doc. Ing. Petr Tománek, CSc. (Katedra veřejné ekonomiky, Vysoká škola báňská - Technická univerzita, Ostrava)
Mgr. Michal Garaj, PhD. (Katedra politických vied, Univerzita sv. Cyrila a Metoda, Trnava)

REDAKCIA
Mgr. Branislav A. Švorc, PhD., šéfredaktor (Vydavateľstvo UNIVERSUM, Prešov)
Mgr. Martin Hajduk, PhD. (Banícke múzeum, Rožňava)
PhDr. Magdaléna Keresztesová, PhD. (Fakulta stredoeurópskych štúdií UKF, Nitra)
RNDr. Richard Nikischer, Ph.D. (Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, Praha)
PhDr. Veronika Trstianska, PhD. (Ústav stredoeurópskych jazykov a kultúr FSŠ UKF, Nitra)
Mgr. Veronika Zuskáčová (Geografický ústav, Masarykova univerzita, Brno)

VYDAVATEĽ
Vydavateľstvo UNIVERSUM, spol. s r. o.
www.universum-eu.sk
Javorinská 26, 080 01 Prešov
Slovenská republika

© Mladá veda / Young Science. Akékoľvek šírenie a rozmnožovanie textu, fotografií, údajov a iných informácií je možné len s písomným povolením redakcie.

Mladá veda
Young Science
ISSN 1339-3189

Vol. 11 (5), pp. 254-265

BEZDOMOVECTVO AKO EXTRÉMNY PREJAV CHUDOBY NA SLOVENSKU

HOMELESSNESS AS AN EXTREME MANIFESTATITON OF POVERTY IN SLOVAKIA

Ivana Lehotay Pandová[1]

Autorka pôsobí ako interná doktorandka na Katedre sociálnych štúdií Fakulty verejnej správy na Univerzite Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. Vo svojom výskume (dizertačnej práci) sa venuje problematike chudoby ako sociálnemu problému a jej vplyvu na životnú úroveň obyvateľstva v podmienkach Slovenskej republiky.

The author works as an internal doctoral student at the Department of Social Studies, Faculty of Public Administration at the University of Pavol Jozef Šafárik in Košice. In her research (dissertation) she deals with the issue of poverty as a social problem and its impact on the living standards of the population in the conditions of the Slovak Republic.

Abstract
In the text, the author examines the definition of the term homelessness and finds out how the authors explain this phenomenon, its causes and typology. The paper is interested in the impact of homelessness on society. It provides a detailed overview of individual homelessness typologies, explains the difference between apparent, hidden and potential homelessness. The article identifies the most fundamental causes of this phenomenon and clarifies the differences between the subjective and objective causes of homelessness. The author also points out the importance of the time period during which homelessness persists for individuals. It explains the link between the length of life on the street and social re-inclusion. In the context of his contribution, she emphasizes the importance of preventive measures with an emphasis on primary prevention, the application of which can significantly help to eliminate the deepening of homelessness. At the end of the article, the author emphasizes the key activities, the implementation of which is necessary to solve the problem.
Key words: causes, homelessness, impact, typology

Abstrakt
Autorka v texte skúma definíciu pojmu bezdomovectva a zisťuje ako si autori vysvetľujú tento jav, jeho príčiny a typológiu. Príspevok sa zaujíma o vplyv bezdomovectva na spoločnosť. Poskytuje podrobný prehľad o jednotlivých typológiách bezdomovectva, vysvetľuje rozdiel medzi bezdomovectvom zjavným, skrytým a potenciálnym. Článok

[1] Adresa pracoviska: Mgr. Ivana Lehotay Pandová, Katedra sociálnych štúdií, Fakulta verejnej správy, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Popradská 66, 040 11 Košice
E-mail: ivana.lehotayova@student.upjs.sk

identifikuje najzásadnejšie príčiny vzniku tohto javu a objasňuje odlišnosti medzi subjektívnymi a objektívnymi príčinami bezdomovectva. Autorka poukazuje aj na dôležitosť časového obdobia, počas ktorého bezdomovectvo u jednotlivcov pretrváva. Vysvetľuje prepojenie medzi dĺžkou života na ulici a opätovnou sociálnou inklúziou. V kontexte svojho príspevku akcentuje dôležitosť preventívnych opatrení s dôrazom na primárnu prevenciu, ktorej aplikovanie môže výrazne dopomôcť k eliminovaniu prehlbovania bezdomovectva. V závere príspevku autorka zdôrazňuje kľúčové aktivity, ktorých realizácia je potrebná pri riešení problematiky.
Kľúčové slová: bezdomovectvo, príčiny, typológia, vplyv

Úvod

Bezdomovectvo je celospoločenským problémom, ktorý je u nás v súčasnej dobe badateľný vo veľkých mestách, pretože v týchto majú ľudia bez prístrešia najlepšie možnosti pre prežitie, no objavujú sa aj v menších mestách. Pohľad na človeka žijúceho na ulici v nás častokrát vyvoláva negatívne emócie, ale aj napriek tejto skutočnosti sme s týmto fenoménom konfrontovaní. Prevažná časť obyvateľstva je v súvislosti s týmto problémom neaktívna a ani sa častokrát nesnaží vyvinúť akékoľvek úsilie v prospech ľudí bez domova. Niektorí sa touto témou radikálne odmietajú zaoberať a ak sa aj ocitnú v blízkosti ľudí bez domova, sú voči ním neúctiví a opovrhujú nimi. Iní by sa v rámci tohto problému radi angažovali, ale nemajú dostatočné znalosti v rámci tejto problematiky.

Spolupráca a komunikácia s bezdomovcami v mnohých prípadoch nie je jednoduchá, vyžaduje si vysokú mieru trpezlivosti a pochopenia zo strany občana, ako aj zo strany odborníka, ktorý je pre túto činnosť špecializovaný. Život ľudí, ktorí nemajú vlastný domov je neľahký a skôr, než sa im rozhodneme akýmkoľvek spôsobom dopomôcť ku zlepšeniu ich situácie, je potrebné oboznámiť sa s príčinami, pre ktoré sa v tejto nežiadúcej pozícii ocitli.

V skutočnosti však nie je možné poznať individuálny životný príbeh každého bezdomovca, a preto autori, zaoberajúci sa touto problematikou, definujú základné pojmy súvisiace s bezdomovectvom vo všeobecnosti. Tieto napomáhajú ku nadobudnutiu elementárnych poznatkov problematiky.

Bezdomovectvo, jeho príčiny a typológia

Bezdomovectvo môžeme charakterizovať ako jeden z prejavov chudoby. Spoločnosť tento pojem vníma ako úplnú neprítomnosť bývania. Pod definíciou úplná neprítomnosť rozumieme absenciu akéhokoľvek primárneho či adekvátneho bývania. Bezdomovec však prístrešok môže mať, ale tento sa nepovažuje za náležitý, neposkytuje primerané prostredie pre nadväzovanie a udržiavanie sociálnych kontaktov. (Schavel a kol. 2012)

Podľa Bariaka (2018) je bezdomovectvo forma rázneho vyradenia veľkej skupiny ľudí na hranicu spoločnosti a prezentuje súvislý sociálno-patologický jav, ktorého zvládnutie si žiada celostný prístup.

Autori Matoušek (2008), Ondrejkovič (2009), Oláh (2016) klasifikujú bezdomovectvo ako sociálno-patologický jav, ale Mátel (2011) a Schavel a kol. (2012) poukazujú na to, že isté formy bezdomovectva je vhodnejšie posudzovať skôr ako sociálno-ekonomický problém, než ako sociálnu patológiu.

Podľa Vágnerovej a kol. (2013) je bezdomovectvo dôsledkom celistvého zlyhania jedinca, ktorého následky sa môžu prejavovať už takmer okamžite po strate bývania, a to rôznorodými formami desocializácie. Tieto neskôr ovplyvňujú duševné zdravie jedinca.

Charakterizovať bezdomovectvo z legislatívneho hľadiska nie je jednoduché. Slovenská sociálna legislatíva v súčasnej dobe pojem bezdomovectvo výslovne neakceptuje.

Ondrušová a Fico vo svojom výskume (2018) objasňujú, že pri pohľade na právne predpisy, koncepčné materiály a národné projekty realizované v Slovenskej republike a na legislatívu, vo vzťahu k ľuďom bez domova tento pojem nie je v súčasnosti definovaný ani využívaný. Nakoľko právna úprava tieto osoby nevníma ako samostatnú skupinu ľudí, títo sa subsumujú do jedného celku obyvateľstva spolu s občanmi, u ktorých je prítomná materiálna či hmotná núdza, s osobami v nežiadúcej sociálnej situácii alebo s ľuďmi ohrozenými sociálnou exklúziou. Takéto spojenie značí, že ľudia bez domova sú z pohľadu verejnej politiky skrytou cieľovou skupinou, prípadne sú identifikovaní len na základe iných situácií ako straty bývania.

Poznanie dôvodov bezdomovectva je základným východiskom pre kreovanie názoru na ľudí bez prístrešia a zároveň aj primárnou potrebou pre riešenie tohto problému.

V odbornej oblasti jestvujú rozmanité postoje na objasnenie tejto skutočnosti. Určitá časť odborníkov v oblasti sociálnej práce presadzuje názory, že bezdomovectvo je spôsobené nedostatočnými schopnosťami jedinca. Podľa týchto, si človek zapríčinil svoje bezdomovectvo vlastnou vinou a je jedinou zodpovednou osobou za situáciu, v ktorej sa ocitol.

Ostatná časť expertov na sociálnu prácu má na daný jav skôr štrukturálny pohľad a problematiku bezdomovectva vníma prostredníctvom sociálnych a ekonomických postupov a premien, ktoré majú značný vplyv na spoločenstvo ako celok.

Americká národná koalícia bezdomovcov (National Homeless Coalition- NHC) (2020) vytýčila desať najviac duplikovaných príčin bezdomovectva. Podľa nich je bezdomovectvo zavinené nasledovnými faktormi:

- nedostatočný počet cenovo akceptovateľných bytov,
- vysoká miera nezamestnanosti,
- nízke platové ohodnotenie,
- opustenie inštitúcie,
- domáce násilie,
- duševné alebo fyzické ochorenie,
- rozvod,
- smrť,
- odchod zo zamestnania,
- návrat do spoločnosti po výkone trestu.

Európska komisia (komisariát Zamestnanosti, sociálnych záležitostí a začlenenia) (2020) definuje sedem symptomatických dôvodov bezdomovectva v Európskej únii. Tými sú:

1. Nedostatok voľných pracovných ponúk a chudoba.
2. Migrácia.
3. Dovŕšenie seniorského veku života.
4. Nepriaznivý zdravotný stav.

5. Rozpad rodiny, rozvod, úpadok príbuzenských vzťahov.
6. Nízky počet vyhovujúceho bývania.
7. Nepostačujúca pomoc pre ľudí opúšťajúcich verejné inštitúcie – detské domovy, nemocnice, ústavy pre výkon trestu alebo iné verejné inštitúcie.

Britská organizácia SHELTER : The housing and homelessness charity (2007) rozdeľuje príčiny bezdomovectva do dvoch skupín. Do prvej skupiny príčin zaraďujú osobné príčiny, k ktorým patria:
- individuálne atribúty, ku ktorým priraďujeme nedostatok skúseností, neprítomnosť sociálnej podpory, zadlženosť, zlý fyzický a psychický stav jedinca, hmotné, ale aj nehmotné závislosti,
- zlé rodinné zázemie - rozvrat rodiny, sexuálne zneužívanie v období detstva a dospievania, skúsenosť s bezdomovectvom v kruhu rodiny,
- opustenie inštitucionálneho zázemia - odchod zo zariadenia alebo spolku – napríklad z vojska alebo väznice).

Druhá skupina pozostáva zo štrukturálnych príčin bezdomovectva. Vyznačujú sa spoločenským a ekonomickým charakterom. Tieto indikátory jedinec častokrát nemá pod kontrolou a nedokáže ich svojím konaním eliminovať alebo odstraňovať, pretože tieto skutočnosti si žiadajú dlhodobé politické riešenia. K tým patrí reforma systému bývania, ale aj výstavba cenovo dostupnejších bytov či domov. Organizácia SHELTER za štrukturálne príčiny považuje nezamestnanosť, chudobu, nedostupnosť bývania pre nižšiu sociálnu vrstvu, zloženie a spravovanie dávok v odvetví bývania, likvidáciu zariadení, kde boli tie osoby umiestňované a v dôsledku zrušenia týchto inštitúcií ich nie je kde situovať.

Marek a kol. (2012) na možné príčiny bezdomovectva hľadia prostredníctvom atribučnej teórie z kognitívnej psychológie. Podľa nich sa základné rozdelenie atribútov, ktoré človek pripisuje iným rozdeľuje na situačné atribúty. Tieto sú ovplyvňované podľa životných situácií, v ktorých sa jedinec ocitá v priebehu života. Dispozičné atribúty sú konštantné a jedinec ich ovplyvňuje svojimi vlastnosťami.

Z pohľadu Mareka a kol. (2012) môžeme tieto znaky prirovnať k rozčleneniu príčin bezdomovectva na objektívne a subjektívne dôvody. Samotní autori o tomto členení tvrdia, že ide o totožné indikátory. Objektívne príčiny bezdomovectva prisudzujeme k systémovej chybe, týkajúcej sa najmä ekonomickej a spoločenskej sféry, kde sa bezdomovec ocitá v pozícii obete tohto zlyhania. Subjektívne príčiny bezdomovectva vyjadrujú nežiaduce vlastnosti a schopnosti človeka, ktoré jedinec nebol schopný zmeniť a v dôsledku tejto nečinnosti zapríčinili stratu prístrešia. Vývoj vzniku bezdomovectva je vždy kombináciou týchto ukazovateľov. Tieto od seba nie je možné odčleniť.

Zatiaľ čo systémové faktory môže štát prostredníctvom intervencie odstrániť, odstránenie subjektívnych príčin môže dosiahnuť len samotný jedinec prostredníctvom uskutočňovania zmien vo svojom živote.

Schavel a kol. (2012) zdôrazňujú, že dôvody, pre ktoré sa ľudia môžu ocitnúť bez domova, sú rôzne a individuálne a častokrát tento jav nespôsobuje jedna príčina, ale zoskupenie viacerých nepriaznivých faktorov, ktoré sa prelínajú. Za hlavné faktory zapríčiňujúce bezdomovectvo považujú títo autori nepriaznivý vývin udalostí na trhu práce a na trhu s nehnuteľnosťami, narastajúcu chudobu, krátenie sociálnych dávok a premeny v rovine rodinného života.

Canadian Observatory on Homelessness (2020) rovnako, ako vyššie uvedení autori, považujú za príčiny bezdomovectva štrukturálne faktory, ktorých obsahom sú ekonomické a sociálne problémy, ktoré majú priamy vplyv na príležitosti a sociálne prostredie jednotlivca. Medzi primárne štrukturálne faktory zaraďujú najmä nedostatok príjmu alebo žiaden príjem a cenovo nedostupné bývanie. Podstatnými indikátormi bezdomovectva sú aj chudoba, systémové zlyhania, súkromné udalosti, problematické vzťahy s rodinou a domáce násilie.

Prostredníctvom vyššie uvedených definícií je možné uviesť, že pohľady autorov a organizácií na faktory zapríčiňujúce bezdomovectvo sú identické, badateľným rozdielom je fakt, že autori jednotlivé skupiny ukazovateľov pomenúvajú rozdielnym spôsobom. Napriek tejto skutočnosti sa špecifikácia pojmov výrazne zlučuje.

Beňová (2008) uvádza nasledovné najčastejšie osobné príčiny bezdomovectva z praxe:

- konflikty v rodine,
- smrť blízkej osoby,
- zdravotný handicap,
- strata zamestnania, obmedzený prístup na trh práce,
- migrácia za zamestnaním do veľkých miest,
- neschopnosť splácania nájomného,
- strata bývania z dôvodu exekúcie,
- odchod z ústavnej inštitúcie,
- návrat do spoločnosti z väznice,
- rôzne formy závislosti.

Dôvody bezdomovectva sú rôzne a nie vždy si ľudia bez domova zapríčinili nepriaznivú situáciu vlastným zavinením.

Typológie bezdomovectva poukazujú na jeho rôznorodosť a určujú tiež rozdielnosť prístupu pri kontakte s určitým typom bezdomovcov zo strany sociálneho pracovníka, ako aj zo strany širokej verejnosti.

Typológia ETHOS (2017) je založená na princípe, že pojem domov je možné chápať z troch pohľadov, ktorých absencia môže viesť k bezdomovectvu. Mať domov teda môžeme chápať prostredníctvom troch oblastí:

1. Fyzická oblasť - mať primerané bývanie, ktoré môže jedinec a jeho rodina náležite využívať.
2. Sociálna oblasť – disponovať priestorom, ktorý nám poskytuje súkromie a umožňuje udržiavať a nadväzovať sociálne vzťahy.
3. Právna oblasť – mať právny nárok na využívanie domova.

Z týchto oblastí vyplývajú štyri formy vylúčenia z bývania:

- bez strechy nad hlavou – do tejto kategórie sú priraďovaní ľudia prežívajúci na uliciach a ľudia prespávajúci v nocľaháreň,
- bez bytu – osoby v ubytovniach pre bezdomovcov, zariadenia pre ženy, ubytovne pre migrantov, ľudia pred opustením zariadenia pre výkon trestu, osoby využívajúce dlhodobú podporu zo strany štátu,
- neisté bývanie – osoby žijúce v neistom bývaní, ľudia ohrození vysťahovaním, jedinci ohrozovaní domácim násilím,

- nevyhovujúce bývanie – ľudia žijúci v provizórnych a neobvyklých budovách, osoby prežívajúce v nevhodnom prostredí, osoby žijúce v preľudnenom byte.

Hradecký a Hradecká (1996) akcentujú skutočnosť, že najviac využívanou je typológia bezdomovectva z hľadiska vzťahu bezdomovcov k verejnému priestranstvu. Táto klasifikácia rozdeľuje bezdomovectvo na zjavné, skryté a potenciálne.

Zjavné (viditeľné) bezdomovectvo sa priamo týka osôb bez prístrešia alebo jedincov, ktorí na verejnosť pôsobia ako bezdomovci bez možnosti zabývania sa v inom priestore, ako vo verejnom. Verejnosťou sú považovaní za bezdomovcov a oni sami nechcú alebo nemajú možnosti zakrývať svoje bezdomovectvo. Patria sem jedinci žijúci na uliciach miest, na železničných a autobusových staniciach, v lesoch, na okraji miest. Títo predstavujú očividnú časť bezdomovectva, spoločensky vylúčených jedincov, ktorí strácajú puto s rodinami.

Skrytí bezdomovci nemajú k dispozícii alternatívu trvalého bývania, ale nezdržiavajú sa viditeľne na uliciach miest. Títo majú priestor na prespávanie, ale z právneho hľadiska sú ľuďmi bez domova, pretože nenocujú v ich oficiálnych prístreškoch. Ich štýl života je veľmi podobný bezdomovectvu. Nachádzajú sa na rôznych ubytovniach alebo u známych, ktorí im poskytujú aspoň čiastočné bývanie. Skryté bezdomovectvo je početnejšie ako zjavné.

Potenciálni bezdomovci sú jedinci, korí zatiaľ majú bývanie, avšak nejedná sa o stály domov. Žijú v nepriaznivých životných podmienkach, majú súkromné problémy. Sú vystavení riziku, že o bývanie prídu. Tieto osoby mnohokrát nevykazujú črty bezdomovectva a nie sú súčasťou verejného priestoru. Ich životné pomery sú úradom častokrát neznáme. Z tohto dôvodu sa o nich nestarajú terénne ani ambulantné služby. Pomoc im je poskytovaná až v momente, kedy sa z nich stanú zjavní bezdomovci (Hradecký a Hradecká 1996).

Z uvedeného sme spozorovali značný problém, nakoľko na území Slovenskej republiky sa pomoc poskytuje až v prípade, kedy sa z potenciálnych bezdomovcov stanú zjavní alebo skrytí bezdomovci. Pomoc zo strany štátu by sa mala poskytovať už vo fáze potenciálneho bezdomovectva, kedy je možné týmto osobám dopomôcť k zlepšeniu ich životnej situácie. Táto včasná intervencia by zabezpečila eliminovanie počtu zjavných a skrytých bezdomovcov.

Oláh (2015) toto tradičné rozlišovanie bezdomovectva rozširuje o kategóriu ním nazývaných „vytesnencov“, títo disponujú vlastným bývaním, ale z rôznych príčin si zo svojich finančných prostriedkov nedokážu zaobstarať primárne potreby. Táto skupina sa vzťahuje na nebezpečných, potenciálnych bezdomovcov, ktorými sú ľudia závislí od alkoholu, toxikomani, dôchodcovia a invalidní dôchodcovia, duševne chorí jedinci, zadlžené osoby a osoby v exekúcii, ktorí žijú osamotení.

Problematiku bezdomovectva môžeme klasifikovať aj z časového hľadiska, ktoré predstavuje jeden z najdôležitejších činiteľov v prípade potenciálnej resocializácie bezdomovcov do spoločnosti. Čím dlhšie osoba bez prístrešia prežíva život na ulici, tým komplikovanejší je priebeh jej návratu do spoločenstva.

Draganová a kol. (2006) charakterizujú bezdomovectvo z časového hľadiska na krátkodobé a dlhodobé.

Krátkodobé bezdomovectvo sa týka rozpätia niekoľkých dní až po niekoľko týždňov alebo mesiacov. V týchto situáciách nastáva nečakaná zmena v živote jedinca. Jeho aktivita motivovaná opätovným návratom do spoločenského začlenenia je dôvodom, pre ktorý jedinec

nepodlieha panike, stresu či depresii. V tejto fáze predstavuje znamenitú rolu podpora konkrétneho jedinca zo strany rodiny, blízkych, známych, priateľov, ale aj sociálnych pracovníkov.

Dlhodobým bezdomovectvom nazývame stratu domova, ktorá pretrváva niekoľko mesiacov až rokov. V spoločnosti nie sú nevídané ani prípady celoživotného bezdomovectva. Pre osoby, ktorých sa dlhotrvajúce bezdomovectvo týka, je charakteristická strata motivácie, cieľov a očakávaní od života. Pre tieto je príznačné ich prežívanie života zo dňa na deň. V tejto etape je podpora a pomoc sociálnych pracovníkov neefektívna, nakoľko jedinci v dôsledku apatie a chýbajúcej motivácie už neprejavujú záujem o návrat do spoločnosti a ani možné návrhy na zlepšenie ich životnej situácie ich už nedokážu aktivizovať.

Rozdielny názor na bezdomovectvo z časového ponímania majú Koukolík a Drtilová (2001), ktorí členia bezdomovectvo z časového hľadiska na:

- chronické, tento pohľad tvoria osoby, ktoré nikdy nedisponovali vlastným bývaním,
- epizodické ponímanie reprezentujú jedinci, ktorí striedajú život na ulici so životom doma, častokrát sú to ľudia s duševnou poruchou,
- prechodné bezdomovectvo sa týka osôb, u ktorých je život bez prístrešia prechodnou krízovou situáciou, ktorá netrvá dlhodobo.

Podobne aj Oláh (2015) považuje prechodných bezdomovcov za špecifickú skupinu ľudí, ktorí si isté časové obdobie po rozpade manželstva, úmrtí partnera, strate práce nedokážu zaistiť konštantné bývanie.

Výskum na Ceste domov (2013) zdôrazňuje, že pre ľudí bez domova je zlomovým prvý rok života na ulici. Väčšina tých bezdomovcov, ktorí v snahe o vyriešenie problému bezdomovectva počas prvého roka neuspejú, na ulici ostáva. Z uvedeného je potrebné vyvíjať snahu o zachytenie čo najväčšieho počtu ľudí bez prístrešia, ktorí na ulici žijú krátku dobu a je vysoko pravdepodobné, že majú veľkú nádej o opätovné zaradenie do spoločnosti.

Vplyv bezdomovectva na spoločnosť

Problematiku bezdomovectva je potrebné vnímať ako fenomén, ktorý negatívne ovplyvňuje nielen osoby, ktoré domov stratili, ale aj samotnú spoločnosť. Nepredstavuje len najkritickejšiu životnú situáciu človeka, ale aj negatívny dopad pre celý štát napríklad z hľadiska ekonomického, čo zdôrazňujú autori ekonomickej analýzy Práca s ľuďmi prináša ovocie celej spoločnosti (2019), ktorí sa v analýze pokúšali čiastočne vyčísliť náklady spojené s bezdomovectvom. Analýza sa okrem nákladov vynaložených zo strany štátu venuje aj skutočnosti, že ľudia bez domova nemôžu byť z rôznych príčin ekonomicky aktívni a teda strata potenciálneho zamestnanca predstavuje pre štát a spoločnosť nulovú ekonomickú produktivitu.

Ako uvádza Kadlečík (2013) ľudia bez prístrešia s najnižším životným štandardom sú pre verejnosť najviditeľnejšou a zároveň aj najviac kritizovanou skupinou. Kadlečík (2013) poukazuje na skutočnosť, že vplyvom dlhých rokov na ulici je osobná hygiena týchto osôb na veľmi zlej úrovni, ich ošatenie je zanedbané a špinavé, čo môže spôsobovať aj prítomnosť rôznych parazitov. Pre túto skupinu osôb je typická závislosť na alkohole, prchavých látkach a môžu trpieť neliečenými duševnými chorobami, ktoré sú potenciálnou hrozbou pre verejnosť. Ľudia bez domova s najnižším životným štandardom sú vo svojej životnej situácii

odkázaní najmä na žobranie alebo zber a predaj druhotných surovín. Tieto činnosti sú jedinou formou ich živobytia (Kadlečík 2013).

Uvádzané skutočnosti pôsobia na spoločnosť značne negatívne nielen zo sociálneho, ale aj z ekonomického aspektu. Názor verejnosti vo všeobecnosti nie je možné formulovať. Každý z nás vníma túto problematiku z iného hľadiska. Pohľad spoločnosti sa pokúša naznačiť Matyšák vo svojom výskume v časopise Revue spoločenských a humanitných vied (2018), v ktorom realizoval dotazník na tému bezdomovectva. Okrem iných otázok sa stojedenástich respondentov pýtal na to, čo cítia, ako reagujú, keď vidia osobu bez prístrešia. Takmer 62% respondentov odpovedalo, že voči týmto osobám pociťujú ľútosť, osoby bez domova si z opýtaných nevšíma 22% respondentov a 8% z nich pociťuje hnev a odpor voči bezdomovcom.

Matyšák (2018) na základe výsledkov výskumu konštatuje, že väčšina respondentov je názoru, že bezdomovectvo je spôsobené z dôvodu nedostatku financií, závislosti na alkohole alebo iných závislostí, no zdôrazňuje aj skutočnosti, že respondenti poukazovali pri tejto problematike na nezáujem a zlyhanie spoločnosti. Tohto výskumu sa zúčastnilo veľmi málo respondentov, a preto ho nie je možné považovať za relevantný, avšak čiastkovo nám napomáha pochopiť názory spoločnosti v súvislosti s danou problematikou.

Ak prevencia nedokáže zabrániť vzniku bezdomovectva a tým aj zabrániť jeho následným negatívnym prejavom, existujú rôzne formy pomoci, ktoré poskytujú najmä mimovládne organizácie. Tieto sa snažia svojimi činnosťami sprostredkovať širokú škálu služieb osobám bez domova, ktoré tento jav dokážu pozitívne eliminovať. Medzi tieto služby patrí sociálne poradenstvo, terénna činnosť, ktorá zachraňuje životy, poskytovanie stravy, sprostredkovanie rôznych brigádnických aktivít, poskytnutie nocľahu, ubytovania a iné.

Jednou z týchto organizácii je občianske združenie Vagus v Bratislave a ich rozsiahly Integračný program pre ľudí bez domova. Tento program je zložený z viacerých pilierov. Prvým pilierom je program DOMEC, ktorý funguje ako denné nízkoprahové centrum pre ľudí bez domova. Klientom je v tomto centre poskytovaná strava a teplo. Centrum pracuje na základných princípoch postupnej odbornej sociálnej práce s ľuďmi bez prístrešia. Sociálni pracovníci pomáhajú týmto osobám, jednotlivo a intenzívne sa venujú klientom a spolu s nimi navštevujú lekárske ambulancie, úrady alebo iné inštitúcie podľa potreby klienta.

Ďalším pilierom Integračného programu je program Streetwork, ktorý predstavuje terénnu sociálnu prácu, kedy sociálni pracovníci, nazývaní ako „Streetworkeri“, vykonávajú sociálnu prácu priamo v teréne s ľuďmi bez domova. Rozdiel medzi pasívnymi stacionármi sociálnej pomoci a Streetworkom je skutočnosť, že sociálni pracovníci Streetwork-u aktívne vyhľadajú osoby bez domova, vyhľadajú miesta, kde sa tieto osoby najčastejšie zdržiavajú a poskytujú tú formu pomoci, ktorá je pre klienta v konkrétnej situácii najdôležitejšia. Ako uvádzajú samotní Streetworkeri, klienti častokrát netušia o možných formách pomoci a práve Streetwork im tieto informácie poskytuje a snaží sa motivovať ich ku aktívnemu riešeniu ich životnej situácie.

Posledným dôležitým pilierom Integračného programu je program Housing Cverna, ktorý klientom umožňuje vytvoriť si svoj vlastný domov. Tento program značne prispieva ku ukončovaniu bezdomovectva. Klient podpisuje zaväzujúcu zmluvu, ktorá mu ukladá povinnosť mesačných platieb a rôznych pravidiel súvisiacich s bývaním. Počas celého

obdobia bývania sú klienti v interakcii so sociálnymi poradcami OZ Vagus, ktorí sú klientom nápomocní v rôznych oblastiach.

OZ Vagus, ako aj iné občianske združenia venujúce sa problematike bezdomovectva svojimi činnosťami veľmi pozitívne ovplyvňujú celkovú vzniknutú situáciu s fenoménom bezdomovectva. Ich existencia a intervenčné mechanizmy pozitívne ovplyvňujú nielen životy osôb bez domova, ale aj celú spoločnosť. Každý zachránený a opätovne integrovaný človek bez domova je veľkým úspechom v súvislosti s riešením problematiky bezdomovectva.

Najlepším spôsobom, ako zabrániť vzniku bezdomovectva, ktoré je zapríčinené prítomnosťou rôznych vyššie spomínaných udalostí, sú preventívne zásahy zo strany spoločnosti, vďaka ktorým sa predíde vzniku alebo potenciálnemu vzniku tohto javu. Ak spoločenstvo stanoví také podmienky, prostredníctvom ktorých sa zabráni bezdomovectvu, vďaka týmto, následne, nie je potrebné hľadať spôsoby, akými je možné tieto osoby opätovne začleniť do spoločnosti. Aj Beňová (2008) apeluje na skutočnosť, že pomoc v súvislosti s udržaním osoby v jej domácom prostredí je jednoduchšia, prospešnejšia a menej nákladná, v porovnaní už so samotným riešením bezdomovectva.

Schavel a kol. (2008) sa odvoláva na fakt, že finančné prostriedky poskytované na primárnu prevenciu, majú väčší zmysel, než vynakladanie prostriedkov pre riešenie už existujúceho bezdomovectva.

Záver

Tak, ako bezdomovectvo vzniká zlyhaním vo viacerých oblastiach života jedinca, rovnako aj riešenie problematiky bezdomovectva si vyžaduje aktívnu spoluprácu jednotlivých zložiek štátu. Je zrejmé, že problematika bezdomovectva je výsledkom nielen osobnostných zlyhaní jedincov, ale aj následkom zlyhávania štátu a štátnych inštitúcií, ktoré občanom v mnohých oblastiach neposkytujú také sociálne, ekonomické istoty, ktoré by zabezpečovali dostatočné životné podmienky.

Nepríjemne prekvapujúce sú názory týkajúce sa vplyvu bezdomovectva na spoločnosť, to, ako sú bezdomovci vnímaní zo strany spoločnosti, aké predsudky a pocity spoločnosť voči týmto osobám pociťuje. Veľkým problémom je nedostatočná informovanosť spoločnosti o tejto problematike. V súvislosti s bezdomovectvom by bolo vhodné šíriť určitú osvetu, snažiť sa ľudí nasmerovať k aktívnej pomoci týmto ľuďom. Niekedy nie sú potrebné ani finančné príspevky na to, aby sa týmto osobám pomohlo. Ak by bola spoločnosť viac konfrontovaná so šťastnými príbehmi ukončovania bezdomovectva, jej názory by sa postupne mohli meniť a takýto pokrok by mohol znamenať veľký úspech v rámci riešenia tejto problematiky.

V našich podmienkach absolútne zlyháva prevencia, ktorá by zabraňovala vzniku bezdomovectva, namiesto toho sa zvyčajne aplikujú len opatrenia, ktoré sa snažia zabraňovať prehlbovaniu už vzniknutého bezdomovectva, avšak v niektorých situáciách stanovené opatrenia už nie sú dostatočné. Pre spoločnosť by bolo oveľa efektívnejšie riešiť problematiku bezdomovectva už v momentoch, kedy osobám v krízovej situácii bezdomovectvo ešte len potenciálne hrozí. Štát disponuje viacerými ukazovateľmi, prostredníctvom ktorých sa dá určiť a zachytiť osoby v nepriaznivej životnej situácii, či už ide napríklad o dlžoby v zdravotnej poisťovni alebo o neplatenie za energie. Všetky tieto faktory by nemali byť

prehliadané, na tieto skutočnosti by mal byť upozornený sociálny pracovník, ktorý by preveril životnú situáciu danej osoby. Adekvátnou alternatívou v súvislosti s prevenciou bezdomovectva by bolo zrealizovanie samostatného oddelenia, ktoré by bolo určené výhradne len pre túto cieľovú skupinu osôb, avšak kapacity našich inštitúcií nezodpovedajú takejto potrebe.

Okrem osôb nezamestnaných, osôb s nízkymi príjmami, zadlžených jedincov, drogovo závislých, závislých od alkoholu a iných osôb potenciálne ohrozených bezdomovectvom, je potrebné myslieť aj na osoby, ktoré sa v súčasnosti nachádzajú v ústavnej starostlivosti. Táto skupina osôb je ďalšou skupinou, ktorej hrozí bezdomovectvo bezprostredne po opustení zariadenia a z tohto dôvodu je potrebné, aby ústavná starostlivosť realizovala prípravu týchto osôb na samostatný život. Tieto osoby sa po opustení ústavnej starostlivosti nemajú kam vrátiť, a preto je dôležité učiť ich samostatnosti a finančnej gramotnosti.

Veľký priestor pre zefektívnenie riešenia problematiky bezdomovectva, jeho prevencie a intervencie vidíme najmä zo strany štátu, ktorý by mal zvýšiť svoju aktivitu v rámci danej problematiky a podporiť krízovú intervenciu nielen z finančného hľadiska, ale aj inštitucionálneho a začať aktívne spolupracovať s organizáciami, ktoré s poskytovaním týchto služieb majú dlhoročné skúsenosti a kvalitné výsledky.

Z uvedených dôvodov odporúčame pre prax predovšetkým:

- zabezpečiť objektívny zber údajov a faktorov, ktoré umožnia lepšie vyhodnotiť rozsah danej problematiky,
- realizovať aktívnu sociálnu politiku,
- aktívne pristupovať a adekvátne financovať aktivity spojené s prevenciou a riešením bezdomovectva zo strany štátu,
- zabezpečiť istotu bývania – ochranu ľudí pred stratou bývania, cenovo dostupné bývanie,
- vybudovať nové sociálne byty pre osoby, rodiny s nízkym príjmom,
- vyhľadávať a určovať rizikové skupiny obyvateľstva,
- navýšiť sociálne dávky, zaistiť adresnosť sociálnych dávok,
- optimalizovať podmienky na trhu práce.

Tento článok odporúčala na publikovanie vo vedeckom časopise Mladá veda:
doc. PhDr. Lenka Lachytová, PhD., MBA.

Použitá literatúra

1. BARIAK, I. 2018. In : *Klasifikácia a príčiny bezdomovectva na Slovensku z hľadiska sociálnej práce* [online]. [cit. 2023-11-07]. Dostupné na internete : < https://www.szspektrum.eu/wp-content/uploads/2018/08/Bariak_01.pdf >
2. BEŇOVÁ, N. 2008. *Bezdomovci, ľudia ako my*. Bratislava : o.z. Proti prúdu, 76 s. ISBN 978-80-969924-1-6
3. BEŇOVÁ, N. a kol. 2008. *Projekt Krištof*. Bratislava : o.z. Proti prúdu, 36 s. ISBN 978-80-969860-2-6
4. CANADIAN OBSERVATORY ON HOMELESSNESS. 2023. *Causes Of Homelessness.* [online]. [cit. 2023-11-07]. Dostupné na internete : <https://www.homelesshub.ca/about-homelessness/homelessness-101/causes-homelessness>
5. DRAGANOVÁ H. a kol., 2006. *Sociálna starostlivosť*. Martin : Osveta, 195 s. ISBN 978-80-8063-240-3

6. DRÁB, J. a kol. 2019. *Práca s ľuďmi bez domova prináša ovocie celej spoločnosti ; Analýza vplyvu aktivít OZ Vagus na verejné financie*. In : Ministerstvo životného prostredia SR ; Inštitút environmentálnej politiky. [online]. [cit. 2023-11-07]. Dostupné na internete : <https://www.minzp.sk/files/iep/analyza_praca_s_ludmi_bez_domova_prinasa_ovocie_celej_spolocnosti_iep.pdf>
7. EMPLOYMENT, SOCIAL AFFAIRS AND INCLUSION – EUROPEAN COMISSION. 2023. *Homelessness*. [online]. [cit. 2023-11-07]. Dostupné na internete : <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1061&langId=en>
8. ETHOS - European Typology on Homelessness and housing exclusion. FEANTSA, 2017. [online]. [cit. 2023-11-08]. Dostupné na internete : <https://www.feantsa.org/download/en-16822651433655843804.pdf>
9. HRADECKÝ, I. - HRADECKÁ, V. 1996. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. [online]. [cit. 2023-11-08]. Dostupné na internete : <https://nadeje.cz/img-content/files/docs/odborne/1996bezdomovstvi_exv.pdf>
10. IUVENTA. 2013. *Výskum Na ceste domov : Špecifiká potrieb mladých ľudí bez domova v prostredí Bratislavy*. Bratislava : IUVENTA, 19 s. ISBN 978-80-8072-146-6
11. KADLEČÍK, P. 2013. *Šľapaje ulicou - rôzne prístupy v terénnej sociálnej práci s ľuďmi bez domova*. [online]. [cit. 2023-11-08]. Dostupné na internete : <https://www.notabene.sk/swift_data/source/Slapaje%20ulicou%20-%20rozne%20pristupy%20v%20terennej%20socialnej%20praci%20s%20ludmi%20bez%20domova.pdf>
12. KOUKOLÍK F. a DRTILOVÁ, J. 2001. *Život s deprivanty : Zlo na každý den*. Praha : Galén, 390 s. ISBN 978-80-726-2088-6
13. MAREK, J. a kol. 2012. *Bezdomovectví v kontextu ambulantních sociálních služeb*. Praha : Portál, 176 s. ISBN 978-80-262-0090-1
14. MATOUŠEK, O. 2008. *Slovník sociální práce*. Vyd. 2. Praha : Portál, 271 s. ISBN 978-80-7367-368-0
15. MATYŠÁK, P. 2018. *Sociálne vylúčená skupina – bezdomovci*. In : Revue spoločenských a humanitných vied. [online]. [cit. 2023-11-08]. Dostupné na internete : <https://revue.vsdanubius.sk/sites/default/files/MATY%C5%A0%C3%81K%2C%20P.%20SOCI%C3%81LNE%20VYL%C3%9A%C4%8CEN%C3%81%20SKUPINA-%20BEZDOMOVCI.pdf>
16. MÁTEL, A. a kol., 2011. *Aplikovaná sociálna patológia v sociálnej práci*. Bratislava : Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, 442 s. ISBN 978-80-8132-009-5
17. OLÁH, M. 2015. *Ľudia bez domova v krízovej intervencii.* [online]. [cit. 2023-11-08]. Dostupné na internete :<https://www.researchgate.net/publication/286907580_LUDIA_BEZ_DOMOVA_V_KRIZOVEJ_INTERVENCII/link/566f1a6c08aec0bb67bf0037/download>
18. OLÁH, M. 2016. *Psychosociálna intervencia pre ľudí bez domova v resocializačnej komunite Antona Srholca v Bratislave*. In : Sociálno-zdravotnícke spektrum [online]. [cit. 2023-11-08]. s. 1 – 15. Dostupné na internete: <http://www.szspektrum.eu/aktualnevydanie/vedecko-odborneclanky?offset=20>
19. ONDREJKOVIČ, P. a kol., 2009. *Sociálna patológia*. Vyd. 3. Bratislava : VEDA, 580 s. ISBN 978-80224-1074-8
20. ONDRUŠOVÁ, D. – FICO, M. 2018. *Podkladový materiál koncepcie prevencie a riešenia bezdomovectva na národnej úrovni. In : Inštitút pre výskum práce a rodiny*. [online]. [cit. 2023-11-08]. dostupné na internete : <https://ivpr.gov.sk/podkladovy-material-koncepcie-prevencie-a-riesenia-bezdomovectva-na-narodnej-urovni-darina-ondrusova-milan-fico-2018/>
21. OZ Vagus. In : *Program Streetwork*. [online]. [cit. 2023-11-08]. Dostupné na internete : <https://www.vagus.sk/streetwork/2/o-projekte-2/>
22. OZ Vagus. In : *Program Domec*. [online]. [cit. 2023-11-08]. Dostupné na internete : <https://www.vagus.sk/domec/3/o-projekte/>
23. OZ Vagus. In : *Housing Cverna*. [online]. [cit. 2023-11-08]. Dostupné na internete : <https://www.vagus.sk/housing-first-cverna/21/o-programe/>
24. SCHAVEL, M a kol. 2008. *Sociálna prevencia*. Bratislava : Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, 140 s. ISBN 978-80-89271-22-1
25. SCHAVEL, M. a kol., 2012. *Sociálna prevencia*. Vyd. 4. Liptovský Ján : PROHU, 2012. 266 s. ISBN 978-80-89535-06-4

26. SHELTER - The housing and homelessness charity. *Homelessness.* In : Shelterfactsheet. 2007. [online]. [cit. 2023-11-08]. Dostupné na internete: <https://england.shelter.org.uk/__data/assets/pdf_file/0010/39574/Homelessness_Factsheet.pdf>
27. THE NATIONAL COALITION FOR THE HOMELESS – NHC. 2023. [online]. [cit. 2023-11-08]. Dostupné na internete : <https://nationalhomeless.org/about-homelessness/>
28. VÁGNEROVÁ M. a kol., 2013. *Bezdomovectví jako alternatívní existence mladých lidí*. Praha : Karolinum, 340 s. ISBN 978-80-246-2209-5

Mladá veda

Young Science

ISSN 1339-3189